

УДК : 338. 22 : 338. 3 : 669. 1 (477)

К. В. Денисов,
аспірант Запорізького національного університету

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ СОТ

Анотація. У статті аналізуються положення Угоди СОТ «Про субсидії та компенсаційні заходи» на предмет можливості їх застосування у рамках державного регулювання виробничих процесів у чорній металургії України.

Summary. This article analyzes the items of the WTO Agreement "On Subsidies and Compensation Measures" for the possibility of their use within the state regulation of production processes in ferrous metallurgy in Ukraine.

Ключові слова: субсидія, фінансове сприяння, виробництво, НДДКР, адаптація виробничих потужностей.

Keywords: subsidy, financial assistance, production, R&D, adaptation of production capacity.

Актуальність проблеми та аналіз останніх наукових досліджень. Набувши членства в СОТ, Україна, серед іншого, прийняла на себе зобов'язання дотримуватися норм, правил і вимог, закладених у документах даної організації. Одним із таких документів є Угода «Про субсидії та компенсаційні заходи», яка чітко регламентує межі участі держави (в особі уряду або уповноважених ним органів, організацій, установ, підприємств) в регулюванні виробничої та торговельної діяльності місцевих підприємств.

Необхідність забезпечення інтенсивного розвитку недосконалої виробничо-технологічної бази чорної металургії України, у т.ч. за участі держави, визначає потребу в пошуку дозволених для цього у рамках СОТ інструментів.

Дослідження умов, проблем та перспектив участі України в СОТ проводили Баяр А., Кобута І., Даниліна І., Юрчишин В., Кінах А., Грищенко С., Геєць В., Жикіна В., Колосінський Ю., Юхименко В., Зуєва Л., Перович Д., Голиков А., Уразов А., Молдован О., Покришка Д., Письменко В., Макогон Ю. та Хаджинов І., Жаліло Я. та Булана В.

Нерозкритими залишаються питання практичного пошуку таких інструментів державного регулювання виробничої діяльності чорної металургії, які б не суперечили вимогам СОТ і не створювали при цьому навантаження на державний бюджет. Підставою для цього є відсутність ґрунтового аналізу положень Угоди СОТ «Про субсидії та компенсаційні заходи».

Мета роботи – провести ґрунтовний аналіз положень Угоди СОТ «Про субсидії та компенсаційні заходи» і визначити практичні напрямки участі держави в інтенсивному розвитку виробничо-технологічної бази чорної металургії України.

Вклад основного матеріалу дослідження. Чорна металургія України має недосконалу виробничо-технологічну базу, експлуатація якої пов'язана з використанням значних обсягів сировини та енергетичних ресурсів. З огляду на відсутність техніко-технологічних можливостей щодо скорочення їх споживання, промислові підприємства (з метою зменшення собівартості та відпускних цін), змушені скорочувати інші операційні витрати, зокрема частки заробітної плати та інших соціальних відрахувань (див.табл.1).

Таблиця 1.

Розподіл операційних витрат металургійних підприємств України (%) [1]

Показник	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
матеріальні витрати	79,2	79,0	81,2	84,8	82,5	81,7	83,0	83,5	80,3	84,2
амортизація	4,4	3,9	3,0	2,1	2,2	2,4	2,3	2,4	4,3	3,1
оплата праці	7,7	8,1	7,6	6,0	7,0	7,5	7,0	6,4	7,0	5,6
соціальні виплати	2,8	3,0	2,7	2,3	2,7	2,8	2,6	2,4	2,7	2,1
інші витрати	5,9	6,0	5,5	4,8	5,6	5,6	5,1	5,3	5,7	5,0

Аналіз даних табл.1 показує, що придбання матеріалів становить домінуючу частку операційних витрат у чорній металургії України. Натомість, витрати на оплату праці та соціальні відрахування не перевищують 10% від загального показника. Починаючи з 2006 року, питома вага оплати праці та соціальних відрахувань, у структурі операційних витрат металургійних підприємств, поступово знижується. Найменші за останні роки показники за цими напрямками були зафіксовані в 2010 році; у тому ж році, питома вага матеріальних витрат практично досягла максимального показника 2004 року.

Зменшити матеріальні витрати металургійної галузі можливо за рахунок проведення кардинальної структурної перебудови виробничо-технологічної бази. Активну участь в цьому має приймати держава, яка виступає гарантом сталого соціально-економічного розвитку країни. Аналіз попереднього досвіду державного регулювання виробничої діяльності чорної металургії в Україні показав низьку його ефективність, яка проявилася через:

- скорочення податкових та інших надходжень до бюджетів всіх рівнів;
- приховане субсидювання підприємств через механізм списання заборгованості по розрахунках із бюджетом;
- збереження напівфабрикатної спеціалізації виробництва та експорту;
- запровадження антидемпінгових розслідувань у різних країнах.

Головними інструментами державного регулювання виробничої діяльності чорної металургії виступали податкові пільги, скасування цільових надбавок на природний газ та електричну енергію, фіксація тарифів на внутрішні перевезення сировини [2-4]. Далі розглянемо відповідність цих інструментів державного регулювання тим вимогам, які висуваються до уряду згідно положень Угоди СОТ «Про субсидії та компенсаційні заходи».

Угода про субсидії та компенсаційні заходи надає місцевим урядам право застосовувати субсидії як інструмент вирішення окремих завдань внутрішньої політики. При цьому, правила СОТ установлюють обмеження щодо можливостей застосування субсидій, які можуть призвести до деформації умов внутрішньої чи зовнішньої торгівлі. Хоча надання субсидій тим підприємствам, які здійснюють експорт товарів (послуг), не може, лише на підставі цього факту, вважатися таким, що здатне спотворити умови зовнішньої торгівлі.

Пункт 1.1 Статті 1 даної Угоди тлумачить поняття «субсидія» як таке, що пов'язано з фінансовим сприянням, що надається на території Члена СОТ урядом або будь-яким державним органом, підтримкою доходів чи цін у будь-якій формі, отриманням вигоди, що надається таким чином.

Поняття «субсидія» передбачає, що фінансове сприяння з боку уряду (органу державної влади, державного підприємства тощо) може набувати таких форм:

- дотації, позики, вливання капіталу;
- відмова від доходів, що належать уряду або їх не стягнення;

- надання (закупка) товарів і послуг, крім загальної інфраструктури;
- здійснення платежів до механізму фінансування.

Забороненими є такі субсидії, що прив'язані до фактичного або очікуваного обсягу експорту або доходів від нього. Крім того, забороняються субсидії, які передбачають (прямо чи опосередковано) переважне використання вітчизняних товарів на відміну від імпорту. До таких субсидій відносять:

- спеціальні схеми утримання валюти, у т.ч виплата премій за експорт;
- пільгові тарифи на транспортну обробку та фрахт експортних вантажів;
- звільнення, скасування, відстрочка податків, зборів, платежів, відрахувань з виробництва та подальшого експорту продукції;
- спотворення схеми повернення зборів із імпорту для потреб експорту;
- фінансову підтримку експортерів за нижчими від ринкових ставками;
- інші витрати з боку держави, які прямо впливають на обсяги зовнішньої торгівлі тим чи іншим товаром [5].

Заходи державного регулювання, що застосовувалися в Україні, мали всі ознаки заборонених субсидій.

Зокрема, у період з вересня 1999р. по березень 2000р., металургійним підприємствам було списано пені та штрафи за невчасну сплату податків (а також зборів й інших платежів) на 387,1 млн.грн., надано відстрочку по платежах у бюджет на 1054,9 млн.грн. [6]. Протягом III кварталу 2008р. – II кварталу 2010р., для металургійних підприємств було скасовано цільову надбавку за газ і електричну енергію [4].

Пільгові тарифи на перевезення вантажів залізничним транспортом діяли для металургійної галузі з 14.10.2008р. по 02.06.2010р. Вони були запроваджені з метою зменшення витрат галузевих підприємств на доставку сировини (залізна руда, тощо, а також відвантаження продукції на експорт (внутрішні транспортні витрати включаються до митної вартості) [4;7].

Таким чином, можна побачити, що надавалися заборонені субсидії, які визначаються положеннями Угоди як «звільнення, скасування, відстрочка податків, зборів, платежів, відрахувань з виробництва та подальшого експорту продукції». У відповідь на введення таких заходів, урядами окремих країн, в період 1999 – 2001рр., було запроваджено компенсаційні мита на рівні 30,5–116,37% [8, с.63].

У 2010р., на вимогу МВФ, урядом було скасовано мораторій на підвищення транспортних тарифів на перевезення вантажів металургійної галузі у внутрішньому сполученні та на експорт [7].

Підстави для вжиття заходів дають ті субсидії, які спричиняють несприятливі наслідки для інтересів інших країн-членів СОТ. Це такі, що:

- завдають шкоди галузі вітчизняного виробництва іншого члена СОТ;
- зводять нанівець та нівелюють переваги, прямо чи опосередковано здобуті членами СОТ за Угодами ГАТТ 1994;
- завдають серйозної шкоди інтересам інших учасників СОТ [9, с.221-222].

Серйозна шкода визначається за наступними критеріями (стаття 6 згаданої Угоди):

- загальний обсяг субсидії перевищує 5% вартості експортного товару;
- субсидії покривають виробничі збитки окремих галузей;
- субсидії мають тривалий характер і покривають виробничі збитки;
- уряд здійснює пряме списання боргованості підприємствам.

Останній вид субсидій – які не дають підстав для застосування компенсаційних заходів з боку інших учасників СОТ. В узагальненому вигляді, дозволені є субсидії на проведення наступних заходів:

- допомога у проведенні НДДКР, яка здійснюється підприємством самостійно або за контрактом із ВНЗ чи науково-дослідними установами;
- допомога неблагополучним регіонам;
- сприяння прискореній адаптації виробничих потужностей до сучасних вимог із охорони навколишнього середовища, які регламентуються відповідними законами та/або нормативними актами [5].

Розглянемо детальніше особливості застосування кожного з дозволених видів субсидій. Це дозволить нам визначити перспективні напрямки дослідження щодо пошуку ефективних інструментів державного регулювання виробничої та збутової діяльності вітчизняних підприємств чорної металургії.

Заходи щодо допомоги у проведенні НДДКР. Положення Угоди чітко визначають межі державних субсидій, яких необхідно дотримуватися. Державна допомога має становити не більше 75% вартості промислових дослідів, а стосовно розробок на доконкурентній стадії – не більше 50%.

Поняття «промислові досліді» означає створення знань, які можна буде використовувати під час розробки нових товарів або виробничих процесів, удосконалення існуючих товарів або виробничих процесів. «Розробки на доконкурентній стадії» передбачають переведення промислових дослідів у план, креслення чи макет нових/удосконалених/модифікованих товарів або виробничих процесів незалежно від напрямку їх використання.

Рівень допомоги встановлюється на основі загальних дозволених витрат у рамках окремого проекту. Дозволені вважаються витрати на персонал, інструменти, устаткування, земля та споруди, консультації та еквівалентні послуги, додаткові накладні витрати, інші поточні витрати на НДДКР.

Надання та розподілення допомоги регіонам у рамках програм регіонального розвитку має відбуватися з урахуванням наступних вимог:

- регіон повинен мати чіткі географічні межі, а також власний економічний та адміністративний устрій;
- неблагополучний статус регіону має визначатися на основі нейтральних та об'єктивних оцінок (які можна перевірити) за визначеними критеріями, що вказують на те, що джерелом походження його труднощів не є лише тимчасові обставини;
- дохід на душу населення/домогосподарств або ВВП на душу населення не перевищує 85% середнього показника даної території за останні 3 роки;
- рівень безробіття у регіоні перевищує показник 110% від середнього показника по даній території за останні 3 роки [5].

Сприяння у прискореній адаптації наявних потужностей до нових вимог щодо охорони довколишнього середовища. Нові вимоги щодо охорони середовища мають вводитися в дію відповідними законами та/або нормативними актами та проявлятися у більших обмеженнях і фінансових витратах фірм. «Наявними» вважаються ті потужності, які на момент введення нових вимог щодо охорони навколишнього середовища експлуатуються не менше 2 років.

Умовами надання сприяння підприємствам у прискореній адаптації є:

- допомога є одноразовою;
- обсяг допомоги не перевищує 20% від витрат із адаптації;
- допомога не покриватиме витрат на заміну й експлуатацію устаткування, на яке надається допомога, так як ці витрати повинні повністю нести фірми;
- допомога прив'язана до планового зменшення фірмою обсягу забруднення і є пропорційною йому, а також не покриває економії на виробничих витратах, що досягається таким чином;
- допомога надається всім фірмам, які мають можливість пристосувати нове устаткування та/або виробничі процеси [5].

Висновки. Таким чином, пріоритети державної політики регулювання виробничої діяльності чорної металургії в Україні мають спрямовуватися на заходи із фінансування НДДКР, а також сприяння адаптації існуючих потужностей до нових вимог із охорони навколишнього середовища. При цьому, держава має суворо дотримуватися меж фінансування відповідних заходів, що унеможливить претензії з боку інших країн-учасників СОТ та запровадження компенсаційних заходів.

Фінансування НДДКР дозволить забезпечити модернізацію існуючого обладнання та створить умови для розробки нових технік і технологій. Допомога в адаптації наявних потужностей дозволить скоротити викиди підприємствами шкідливих речовин у атмосферу, що автоматично вплине на їхні витрати із сплати екологічних податків, а відтак – збільшить обігові кошти.

Комплексне застосування таких інструментів своїм результатом матиме скорочення споживання енергоресурсів і проміжних втрат сировини, поглиблення рівня переробки сталі, створення доданої вартості. Зростання доданої вартості автоматично призведе до зростання оплати праці та соціальних відрахувань в галузі, що позитивно вплине на внутрішній попит. Загалом, це позитивно вплине на конкурентоспроможність чорної металургії України, надавши їй додаткових переваг на світовому ринку сталі.

Перелік використаної літератури:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу до сайту: <http://ukrstat.gov.ua/>
2. Про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України : Закон України N 934-XIV від 14.07.1999р. / Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №38. – С.338.
3. Про подальший розвиток гірничо-металургійного комплексу : Закон України N 2975-III від 17 січня 2002р. / Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №17. – С.122.
4. Про першочергові заходи зі стабілізації ситуації, що склалася в гірничо-металургійному та хімічному комплексі : Постанова КМУ №925 від 14.10.2008р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Верховної ради України. – Режим доступу до сайту: <http://rada.gov.ua/>
5. Угода СОТ про субсидії та компенсаційні заходи [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Верховної ради України. – Режим доступу до сайту: <http://rada.gov.ua/>
6. Бюлетень Рахункової Палати України №4 за 2000 рік [Електронний ресурс] / Режим доступу до сайту Рахункової палати України: <http://www.ac-rada.gov.ua>
7. Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України : Постанова КМУ №397 від 2 червня 2010 року [Електронний ресурс] / Режим доступу до сайту: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=397-2010-%EF>
8. Структурні реформи і трансформації в промисловості: перспективи і пріоритети : тези доп. і повідом. Міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 17 груд. 2010 р.) / НАН України, Ін-т економіки пром-сті [та ін.]. – Донецьк : Ін-т економіки пром-сті НАН України, 2010. – 308 с.
9. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія / [кер. авт. кол. і наук. ред. Циганкова Т. М.]. – К.: КНЕУ, 2003. – 660 с.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"